

անոր գեղեցիկ զարդերը ու նկարները իսպառ ջնջուեցան, եկեղեցիին հոյակապ գաւիթը ու դրան աշտարակները ու ամրութիւնները վար առնուեցան և չէնքը մնաց իր մերկ ու անշուք պատերովը. պատուհանները հողի տակ մնացին և այն լուսաւոր եկեղեցին մնաց մութի մէջ. Կեդրոնի Չօրին հեղեղները հողի տակ թաղեցին եկեղեցիին ստորին մասը: Ահա՛ Տիրամօր Գերեզմանի եկեղեցիին այժմու վիճակը: Բայց այս եկեղեցիին վրայ գործուած յաջորդական բոլոր քանդումներու ժամանակ անաղարտ մնացած է Ս. Կուսի Գերեզմանը, որ կը մնայ իբր սրբազան խորհրդանշան մը քրիստոնէական եկեղեցւոյ հաստատութեան:

4. Գերսեմանիի Ս. Աստուածածնի Գերեզմանի եկեղեցւոյ հայկական յիւսարկները.

Վերեւ Ս. Աստուածածնի Գերեզմանի եկեղեցիին ծագումը, զարգացումը և այլ և այլ փոփոխութիւնները ջանացինք բացատրել. այժմ կը փափաքինք նկարագրել անոր վերաբերեալ հայկական յիշատակները:

Մեր եկեղեցական մատենագրութիւնը Սուրբ Տեղեաց եկեղեցիներու պատմական մանրամասնութեանց մասին յայտնի է թէ խիստ ժլատ է: Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնի եկեղեցիի վերաբերութեամբ ալ գրեթէ չունի մեզ տալու ճոխ ու լիագոյն յիշատակներ: Գտնուածները հոս պիտի ջանանք ամփոփել: Մենք վերև յիշեցինք և հաստատեցինք թէ Ս. Կուսի Գերեզմանի եկեղեցին չորրորդ դարուն տակաւին հիմնարկուած չէր, ինչպէս յայտնի կ'ըլլայ Էթէրիայի Ուղեգրութեան բովանդակութենէն: Քրիստոնեայք Աստուածածնի գերեզմանին ուխտագնացութիւն կ'ընէին, և թերևս փոքրիկ ազօթարան մըն ալ շինուած ըլլայ հոն, բայց տակաւին շինուած չէր հոյակապ մայր եկեղեցին. ան հինգերորդ դարու շինութիւն մըն էր. այս պարագան յայտնի է մեր Խորենացիին ընծայուած «Պատմութիւն Սրբոց Հոյիսիսեանց» գիրքէն (էջ 299): Գայիանէի առաջնորդութեամբ Հոսիսիսեանք Հռովմէն փախչելով կը հասնին Աղեքսանտրիա, ուրկէ կը ճամբորդեն Երուսաղէմ Ս. Տեղեաց երկրպագութեան համար, «և երթեալք ի յայրն, ազօթս և պաղատանս մատուցանէին առաջի